

PRAKTIKUM ZA ZAŠTITU AUTORSKIH PRAVA NOVINARA I MEDIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Šta trebate znati o autorskim pravima u BiH?

1. Bilo koji kreativni izražaj ljudskog bića može biti autorsko djelo! Zakonski prag je veoma nizak!
2. Autorsko djelo je automatski zaštićeno čim je stvoreno. Ne mora se prijaviti, registrovati niti čak objaviti!
3. Autor ima pravnu vlast i kontrolu nad velikom većinom mogućih načina korištenja svog autorskog djela!
4. Autor može tražiti da se plati posebna naknada za svaki zaseban način korištenja autorskog djela!
5. Zabranjeno je koristiti tuđe autorsko djelo ako nemate ili dozvolu autora ili zakona!
6. Zakon dozvoljava da se koristi autorsko djelo bez dobijanja dozvole autora i bez plaćanja naknade samo u strogo definisanim slučajevima uskog kruga ovlaštenih lica i u granicama definisanim zakonom; to se naziva slobodna upotreba! BiH nema *fair use* kao Sjedinjene Američke Države!
7. Ideja iz autorskog djela nikada nije zaštićena, a izražaj autorskog djela uvijek jeste. Dnevne vijesti, politički govori, zakoni i druge odluke izuzete su iz autorskopravne zaštite!
8. Povreda autorskog prava (korištenje bez dozvole) može biti građanski delikt, prekršaj ili krivično djelo! Autor može tražiti naknadu štete i druge mjere parničnim postupkom pred nadležnim sudom. Tužilaštvo i tržišni inspektori pokreću druge postupke pred sudom, povodom kojih se mogu izreći visoke novčane kazne ili čak kazne zatvora!
9. Autorsko pravo traje jako dugo – 70 godina nakon smrti autora!
10. Dozvola kojom autor ovlašćuje nekoga da koristi autorsko djelo mora biti u pisanom obliku (ali ne neophodno u obliku ugovora ili pisana *pravničkim jezikom*; dovoljno je da se može utvrditi ko je ovlašten da koristi djelo, na koji način i koliko dugo)!

Šta je autorsko pravo?

Autorsko pravo je oblik pravne vlasti i zaštite kojom država daje kontrolu nad nekim oblicima korištenja autorskog djela osobi koja je stvorila to djelo (autor) i onim osobama na koje je ta osoba ta prava dalje prenijela (nosilac prava). Svim osobama je zabranjeno da koriste tuđe autorsko djelo bez dozvole ili autora ili zakona. Autor ostvaruje korist od svog djela tako što može usloviti davanje dozvole plaćanjem imovinske ili druge naknade. Ako neko koristi autorsko djelo bez valjane dozvole, autor može tražiti naknadu štete, a može tražiti i druge preventivne mjere putem suda u parničnom postupku. Neke povrede autorskog prava predstavljaju prekršaj ili krivično djelo, za koje je zapriječena novčana kazna ili kazna zatvora, a što procesuiraju nadležni državni organi (tužilaštvo za krivična djela i tržišni inspektorati za prekršaj, sve pred nadležnim sudovima).

Gdje se mogu naći pravila koja uređuju autorsko pravo?

Najvažniji propis je Zakon o autorskom i srodnim pravima¹ („Sl. glasnik BiH“, br. 63/10) (ZAISP) iz 2010. godine. Do sada nije mijenjan niti dopunjavan. Bitan je i Zakon o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava² („Sl. glasnik BiH“, br. 63/10) (ZKOAISP), ali samo za kolektivno ostvarivanje autorskih prava. Pored ova dva zakona, Ustav BiH³, entiteta⁴ i Brčko distrikta daje izvjesne garancije povodom autorskog prava. Zaštita autorskog prava nije moguća bez primjene drugih zakona čije norme dopunjuju one ZAISP-a i ZKOAISP-a, kao što su zakoni koji uređuju krivična djela i njihovo procesuiranje, prekršaj, parnični postupak, obligacione odnose, radne odnose i slično.

Od značaja su i međunarodne konvencije, od kojih je najvažnija Bernska konvencija o zaštiti književnih i umjetničkih djela⁵, te brojne direktive EU koje čine *acquis* ili pravnu tečevinu EU povodom autorskih prava⁶. Ova pravila nemaju izravnu primjenu u BiH, već ih zakonodavac mora dodati postojećim bh. zakonima jer se na to obavezao pristupajući prema ovim konvencijama, odnosno potpisujući Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju⁷ (povodom *Direktiva EU*).

---

¹ (Osim ako nije drugačije naznačeno, svi navedeni linkovi u ovom individualnom doprinosu bili su dostupni najkasnije 31. 8. 2020. godine)

Na bosanskom jeziku: http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/pravna-regulativa/bosanski/Zakoni_i_drugi_propisi_BiH_iz_oblasti_intelektualnog_vlasni%C5%A1tva/autor.bos.pdf;

na hrvatskom jeziku: http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/pravna-regulativa/Hrvatski/Zakoni_i_drugi_propisi_BiH_iz_oblasti_intelektualnog_vlasni%C5%A1tva_HR/autor.hr.pdf;

na srpskom jeziku: http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/pravna-regulativa/serbian/Zakoni_i_drugi_propisi_BiH_iz_oblasti_intelektualnog_vlasni%C5%A1tva-SERB/autor.sr.pdf;

na engleskom jeziku: http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/pravna-regulativa/Engleski/IP_Laws_and_Regulations_in_BiH/law_on_copyright_and_related_rights.pdf.

² **Na bosanskom jeziku:** http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/pravna-regulativa/bosanski/Zakoni_i_drugi_propisi_BiH_iz_oblasti_intelektualnog_vlasni%C5%A1tva/kolekt.bos.pdf;

na hrvatskom jeziku: http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/pravna-regulativa/Hrvatski/Zakoni_i_drugi_propisi_BiH_iz_oblasti_intelektualnog_vlasni%C5%A1tva_HR/kolekt.hr.pdf;

na srpskom jeziku: http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/pravna-regulativa/serbian/Zakoni_i_drugi_propisi_BiH_iz_oblasti_intelektualnog_vlasni%C5%A1tva-SERB/kolekt.sr.pdf;

na engleskom jeziku: http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/pravna-regulativa/Engleski/IP_Laws_and_Regulations_in_BiH/bih_collective_management_copyright_law.pdf.

³ Ustav Bosne i Hercegovine: <http://www.ccbh.ba/osnovni-akti/ustav/?title=preambula>

⁴ Ustav Federacije Bosne i Hercegovine: <https://www.predstavnickidom-pfbih.gov.ba/bs/page.php?id=103>; Ustav Republike Srpske: https://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/lat/ustav_republike_srpske.pdf; Statut Brčko Distrikta: <https://skupstinabd.ba/images/dokumenti/ba/statut-brcko-distrikta.pdf>

⁵ Bernska konvencija o zaštiti književnih i umjetničkih djela:

http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/pravna-regulativa/bosanski/Me%C4%91unarodne_konvencije_i_ugovori_kojih_je_BiH_%C4%8Dlanica/bernska_konvencija_%20bo_s.pdf;

Vidite i: Ugovor o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo:

http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/pravna-regulativa/bosanski/Me%C4%91unarodne_konvencije_i_ugovori_kojih_je_BiH_%C4%8Dlanica/bos-odluka%20o%20ratifikaciji%20ugovora%20o%20autorskom%20pravu.pdf

⁶ Vidi: <http://dziv.hr/hr/zakonodavstvo/eu-propisi/> (Propisi ispod ljubičaste boje)

⁷ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju: http://www.dei.gov.ba/bih_i_eu/ssp/default.aspx?id=1172&langTag=bs-BA

Šta je autorsko djelo? (Bitni članovi: 4. i 5. ZAISP-a)

Prema čl. 4 st. 1. ZAISP-a: *Autorsko djelo je individualna duhovna tvorevina iz oblasti književnosti, nauke i umjetnosti, bez obzira na vrstu, način i oblik izražavanja (...)* Autorsko djelo je originalni proizvod uma ljudskog bića, u smislu da autor nije kopirao djelo od drugih ili ga uzeo iz prirode, nego ga je stvorio svojim stvaralačkim kreativnim izražavanjem. Autorsko djelo je individualno jer je oblikovano individualnošću svog autora i nosi *otisak* njegove ličnosti. Da bi nešto bilo autorsko djelo, nebitan je: obim (jedna riječ može biti autorsko djelo), kvalitet (načelo estetske neutralnosti), registrovanost (zaštita je automatska), vrijednost, novac, trud uloženi u stvaranje, zakonska ili moralna dozvoljenost sadržaja, kvalifikovanost i prepoznatost autora, svrha djela i sl. Nota bene: prag da bi se nešto kvalifikovalo kao autorsko djelo iznimno je nizak i lako se zadovolji. Najsigurnije je tretirati svaku estetsku kreativnu tvorevinu ljudskog bića kao autorsko djelo. U slučaju bilo kakve sumnje da li je nešto autorsko djelo ili ne, u konačnici odluku može donijeti jedino sud. Dio autorskog djela i elementi kao što su naslov, likovi, pojedine rečenice ili paragrafi, muzika i pojedine scene u filmu i dr., ako sami predstavljaju individualne duhovne tvorevine, bit će zaštićeni kao zasebna autorska djela.

Koje su vrste autorskih djela zaštićene? (Bitni članovi: 4, 5, 6. i 7. ZAISP-a)

Kod nas bilo koja vrsta kreativnog izražavanja može biti autorskopravno zaštićena. Drugdje (npr. u Velikoj Britaniji) to nije slučaj. Dakle, nebitno je kojoj vrsti stvaralaštva individualna duhovna tvorevina pripada da bi bila podobna za zaštitu. BiH štiti sve moguće vrste autorskih djela.

Zakon, samo ilustracije radi, navodi neke od mogućih vrsta autorskih djela (spisak nije konačan niti isključiv): pisana djela (književni tekstovi, studije, priručnici, članci i ostali napisi, kao i kompjuterski programi); govorna djela (govori, predavanja, propovijedi i druga djela iste prirode); dramska, dramsko-muzička i lutkarska djela; koreografska i pantomimska djela; muzička djela s riječima ili bez riječi; audiovizuelna djela (filmska djela i djela stvorena na način sličan filmskom stvaranju); djela likovnih umjetnosti (crteži, slike, grafike, kipovi i druga djela iste prirode); djela arhitekture (skice, planovi, nacrti i izgrađeni objekti).

Tu su i djela svih grana primijenjenih umjetnosti, grafičkog i industrijskog oblikovanja; fotografska djela i djela proizvedena postupkom sličnim fotografskom; kartografska djela; prezentacije naučne, obrazovne ili tehničke prirode (tehničke skice, planovi, grafikoni, formulari, ekspertize, nalazi vještaka, prezentacije u plastičnom obliku i druga djela iste prirode). Primjećujemo, naprimjer, da internet-stranice ili videoigre nisu navedene kao zaštićene vrste, iako to jesu. Posebna vrsta autorskih djela su zbirke i baze podataka. To su kolekcije ili druge građe koje s obzirom na izbor, raspored ili način izlaganja sadržaja predstavljaju samostalne individualne duhovne tvorevine. Posebna vrsta djela je i prerada. To je ono što nastane kada neka osoba na postojeće autorsko djelo doda vlastiti stvaralački doprinos (npr. uredi sliku računarskim programom).

Šta nije autorsko djelo i šta nije zaštićeno? (Bitan član 8. ZAISP-a)

Svako autorsko djelo sastoji se od barem jedne ideje (kao najviše apstrakcije onoga što autor tim djelom želi da komunicira) i izražaja (konkretizacije) te ideje. Ideja u autorskom djelu nikada nije zaštićena, a izražaj je uvijek zaštićen. Svako može koristiti svaku ideju iz svakog autorskog djela kako želi, a ne smije koristiti individualni način na koji je autor konkretizirao i izrazio tu ideju.

Pored ideje, autorskoppravno ne mogu biti zaštićeni: koncepti, postupci, radne metode, matematičke operacije, načela ili otkrića; službeni tekstovi iz oblasti zakonodavstva, uprave i sudstva (zakoni, uredbе, odluke, izvještaji, zapisnici, sudske odluke i sl.); politički govori i govori održani tokom sudskih rasprava; dnevne vijesti ili razne informacije koje imaju karakter kratke vijesti, sadržaje u obavještenju za štampu; narodne, književne i umjetničke tvorevine.

Činjenice, jer nastaju u prirodi, a ne umu autora, nisu i ne mogu biti autorskoppravno zaštićene.

Druge vrste umnih tvorevina (kao što su izumi) neće biti zaštićene autorskim pravom, već drugim granama.

Funkcionalnost djela nije autorskoppravno zaštićena (npr. zaštićen je način na koji je napisan recept za burek, ali ne i konkretno pravljenje tog bureka).

Ko može biti autor? (Bitni članovi: 9. i 10. ZAISP-a)

Autor može biti samo ljudsko biće. Pravno lice (privredno društvo, kompanija, firma) ne može nikako biti autor, ali može biti nosilac autorskog prava. Bilo koje ljudsko biće može biti autor, pa tako i osobe koje nisu punoljetne ili kojima je poslovna sposobnost oduzeta usljed duševnih bolesti.

Autor će biti samo ona osoba koja je stvorila autorsko djelo, a ne neko ko je finansirao, dao ideju, podržavao ili na druge načine pomagao autoru, pa čak i naručio stvaranje djela, ali nije konkretno kreativno stvarao djelo. Osoba čije ime ili oznaka se nalazi na primjerku djela na uobičajen način (npr. ime na koricama) smatrat će se autorom djela (dok se suprotno ne dokaže).

Koautorstvo podrazumijeva da dvije ili više osoba rade zajedno i stvore djelo koje je nedjeljiva cjelina njihovih doprinosa. Svi koautori imaju jedno autorsko pravo na djelo, a udio u pravu srazmjernan je njihovom doprinosu. Poželjno je da koautori svoja prava urede ugovorom.

Kako se stiče autorsko pravo? (Bitan član 14. ZAISP-a)

Autorsko pravo stiče se automatski, čim se stvori djelo! Nije potrebno provesti nikakav postupak ili registrovati autorsko djelo bilo gdje. Niko ne mora *ocijeniti* ili *procijeniti* djelo ili autora da bi ono bilo zaštićeno. Autorsko djelo ne mora se objaviti niti izdati da bi bilo zaštićeno. Neobjavljeno djelo jednako je zaštićeno kao i objavljeno ili izdato.

Treba li se autorsko djelo registrovati da bi bilo zaštićeno? (Bitni članovi: 14, 164. i 165. ZAISP-a)

Ne, autorsko djelo se ne mora niti treba registrovati bilo gdje da bi bilo autorskoppravno zaštićeno.

Autor može, ali ne mora, staviti znak o zadržanim isključivim pravima (© Primjer Primjerkić, 2020) na primjerak (kopiju) svog djela. Ako stavi, bit će u boljem položaju u slučaju da neko osporava ili da mora dokazati autorstvo te tražiti zaštitu svog povrijeđenog autorskog prava. Autor također može, ali ne mora deponirati primjerak autorskog djela na Institut za intelektualno vlasništvo BiH, u kom slučaju ne stiče dodatnu autorskoppravnu zaštitu, već bolji položaj u slučaju da mora dokazati svoje autorstvo ili da mora tražiti zaštitu svog prava (u procesnom smislu). Ni znak ni deponiranje ne utiču na postojanje i obim zaštite autorskog prava. Zaštita je automatska i ne podliježe nikakvim formalnostima!

Na šta je autor ovlašten? Šta znači imati autorsko pravo? (Bitni članovi: 15–39, 110. ZAISP-a, posebno čl. 20)

Autor ima kontrolu nad (gotovo svim) oblicima korištenja svog djela. Autorsko pravo djeluje prema svima (svi imaju obavezu da ga poštuju) i isključivo je (samo je autor ovlašten da tako koristi djelo i dozvoli drugima da tako koriste djelo). Svim drugim osobama izričito je zabranjeno da koriste autorsko djelo ako nemaju valjanu dozvolu. Dozvolu može dati ili autor (kao i onaj koga je autor ovlastio ili na koga je prenio pravo) ili je daje zakon, u strogo definisanim slučajevima.

Autor ima kontrolu nad svim načinima korištenja svog djela, osim onih koje je zakonodavac izričito isključio. Za svaki oblik korištenja autorskog djela autoru pripada posebna naknada, koju može tražiti u zamjenu za davanje dozvole. Autor, naravno, može odlučiti da dozvolu da bez protunaknade, ali to je isključivo njegova odluka.

Zakon posebno uređuje neke od najtipičnijih i najvrednijih načina korištenja djela koji, između ostalog, čine sadržaj jedinstvenog prava koje autor ima povodom autorskog djela: pravo reproduciranja (pravljenja kopija djela); distribuiranja (prvog prodavanja kopija djela te uvoza kopija svog djela); davanja u zakup (davanje kopija djela na korištenje u zamjenu za novac na ograničeno vrijeme); prerade (prevođenje, obrada i pravljenje promjena u djelu) te pravo da se djelo saopšti javnosti. Javnost podrazumijeva veći broj osoba koje nisu međusobno povezane rodbinskim i drugim ličnim vezama (ovo je pravni standard i na kraju samo sud može utvrditi da li je u konkretnom slučaju korištenje uključivalo ili nije uključivalo *javnost*, na osnovu konkretnih činjenica iz slučaja). Saopštavanje djela javnosti podrazumijeva: javno izvođenje djela, prenošenje djela koje se izvodi (naprimjer zvučnicima u drugoj prostoriji), prikazivanje (npr. filma i fotografija), saopštavanje izvođenja sa snimka, emitiranje (putem TV-a, radija, satelita i dr.), reemitiranje i sekundarno korištenje djela koje se emitira (npr. kafići koji puštaju utakmicu koja se emituje) te činjenje dostupnim javnosti (postavljanje na internet).

Autorsko pravo štiti duhovne i lične veze koje autor ima prema djelu, između ostalog dajući pravo da odluči kada da se djelo objavi, da prizna autorstvo (i spriječi druge da tvrde da su autori) te da štiti integritet djela ako bi promjene i korištenje vrijeđali čast i ugled autora. Autor, između ostalog, ima pravo i na naknadu za davanje djela javnim bibliotekama, da učestvuje u profesionalnoj preprodaji likovnih djela, pravo na naknadu od uvoza i prodaje praznih materijala kojim bi se mogla reproducirati njihova djela (npr. CD, kopir-aparati, hard-disk, vinilske ploče i sl.), pravo da pristupi i dobije na izvjesna korištenja unikatne primjerke svog djela, te pravo pokajanja.

Šta je s autorskim djelom stvorenim u radnom odnosu? (Bitan član 100. ZAISP-a)

Ako djelo stvori zaposlenik u okviru svojih radnih obaveza ili po uputstvima poslodavca, autorska imovinska prava (kopiranje, prodavanje kopija, saopštavanje javnosti...) prelaze na poslodavca pet godina od dana završetka djela. Poslodavac ne mora posebno platiti autoru za ovaj prenos (plaća se smatra dovoljnom naknadom). Nakon pet godina prava se vraćaju autoru, osim ako poslodavac prije isteka tog roka traži ponovni prenos i to posebno plati.

Koliko dugo traje autorsko pravo? (Bitni članovi: 55–62. ZAISP-a)

Autorsko pravo traje 70 godina nakon smrti autora. Kod koautorskog djela rok se računa od smrti posljednjeg živog koautora. Rok može trajati drugačije u posebnim slučajevima (anonimno djelo ili kolektivno djelo (enciklopedije i sl.)), ali to je izuzetak.

Rokovi se računaju od 1. januara godine koja slijedi nakon godine u kojoj se dogodilo nešto na osnovu čega se ima računati rok zaštite (npr. smrt autora). Prava uvijek ističu 1. januara!

Za šta autor nije ovlašten? (Bitni članovi: 40–54. et al. ZAISP-a)

Autor (odnosno nasljednici i nosioci prava) ne kontrolira korištenje djela povodom kojeg je prošla zaštita.

Autor nema kontrolu povodom onoga što ne može se zaštititi ili je isključeno iz zaštite (kao dnevne vijesti, zakoni).

Autor kontroliše sve načine korištenja svog djela, osim onih za koje je zakon dao izričitu dozvolu određenim osobama da ih u određenim slučajevima na određeni način koriste. BiH nema *fair use*, odnosno pravilo otvorenog sadržaja koje ovlašćuje sudiju da dozvoli neka korištenja jer su *fer*, kao što je slučaj drugdje. Umjesto toga, bez dozvole se autorsko djelo smije koristiti samo ako je to zakon izričito dozvolio, i onda se smije koristiti samo kako je i u obimu u kom je zakon dozvolio, te u skladu s namjerom koju je zakonodavac želio postići i u skladu s dobrim običajima. Na osnovu zakonske dozvole autorsko djelo se može koristiti ili putem zakonske licence ili slobodnom upotrebom. Kod zakonske licence korisnik ne mora tražiti dozvolu, ali mora platiti naknadu odgovarajućoj organizaciji povodom nastavnih materijala (udžbenik, čitanke i slično) ili u pregledima štampe (kliping). Bez dozvole autora i bez plaćanja naknade dozvoljeno je koristiti tuđe autorsko djelo *slobodnom upotrebom* samo u sljedećim slučajevima (poštujući zakonske granice): za zadovoljenje potreba osoba s invaliditetom; kao neophodan tehnološki proces (privremeno reproduciranje npr. na serverima); za informiranje javnosti; za izvođenje nastave, za privatnu i drugu vlastitu upotrebu; kad se djelo citira; koristiti djelo ako je nebitan sastojak; za javne izložbe ili licitacije djela; slobodno preraditi djela za parodiju ili karikaturu, privatnu upotrebu, slobodno koristiti djela trajno smještena na javnim mjestima, koristiti djela u službenim postupcima ili radi provjere uređaja.

Samo one osobe koje je zakon ovlastio mogu na ovaj način koristiti autorsko djelo. Ako pređu te granice, to će biti povreda autorskog prava. Da bi se javnost informirala o tekućim događajima, dozvoljeno je kopirati autorsko djelo ako je ono dio tog događaja, preraditi i kopirati preglede štampe o događaju, kopirati političke, vjerske i druge govore održane u organima državne ili lokalne vlasti, vjerskim ustanovama ili prilikom državnih ili vjerskih svečanosti i slobodno koristiti dnevne vijesti i vijesti koje imaju prirodu novinskog izvještaja.

Kako ovlastiti nekoga da koristi autorsko djelo? (Bitni članovi: 63–99. ZAISP-a)

Autor može ovlastiti nekoga da koristi autorsko djelo tako što će toj osobi ili dati dozvolu da koristi djelo ili prenijeti konkretno ovlaštenje na korištenje djela sa sebe na tu osobu.

I dozvola i prenos prava moraju biti u pisanoj formi. To ne znači da moraju biti u obliku ugovora *per se*, već da sadržaj mora biti na neki način ovjekovječen (putem emaila ili SMS-a, video ili zvučnog zapisa i sl.). Izuzetak je jedino kod izdavačkog ugovora o izdavanju članaka, crteža i drugih autorskih djela u dnevnoj i periodičnoj štampi, koji ne moraju biti u pisanoj formi. Dozvola ne mora biti napisana *pravničkim jezikom* – dovoljno je da se može utvrditi ko je ovlašten, na koji način i koliko dugo da koristi djelo.

Autor može svoja imovinska ovlaštenja prenijeti na druge osobe isključivo (više ni autor ne bi mogao da koristi djelo na taj način) ili neisključivo (i autor i druge osobe mogu koristiti djelo). Pritom on može taj prenos ograničiti predmetno (na konkretna, svoja djela), sadržajno (na samo neke oblike korištenja djela), prostorno (npr. na teritoriju BiH) i vremenski (npr. na godinu dana). Ako autor dozvoli ili prenese pravo na samo neko korištenje, druge osobe ne smiju bez dodatne dozvole koristiti djelo na druge načine. Pretpostavlja se da se prenos prava vrši uz naplatu (ako je besplatna, to mora biti izričito napisano).

Druge osobe ne mogu prenositi pravo i davati dozvole ako ih za to autor nije izričito ovlastio.

Kako se štiti povrijeđeno autorsko pravo? (Bitni članovi: 156–163. ZAISP-a (parnični postupak), 170–174. ZAISP-a (prekršaj), 242–246 Krivičnog zakona BiH (krivični postupak), 166–169. ZAISP-a (carinske mjere), 152–153 ZAISP-a (zaštita tehničkih mjera))

Svako korištenje autorskog djela bez valjane dozvole (autora ili zakona) predstavlja povredu autorskog prava. Povreda autorskog prava može se sankcionisati građanskopravnim mjerama (putem parničnog postupka autora) te prekršajnim i krivičnim mjerama zaštite (koje procesuirala država krivičnim i prekršajnim postupkom).

Autor je ovlašten da od nadležnog suda parničnim postupkom traži naknadu štete koja je nastala povredom autorskog prava. Ovaj oblik zaštite mora pokrenuti autor/nosilac prava i neće ga (po službenoj dužnosti) pokrenuti državni organi ili sud. Primjenjuju se opća pravila o naknadi štete iz obligacionog prava (kao i kod drugih vrsta štete). Autor može tražiti da se izrekne penal u iznosu trostruke ugovorene ili uobičajene naknade ako je povreda prava učinjena namjerno ili krajnjom nepažnjom (što mora dokazati). U praksi se rijetko izriče ova mjera. Autor može tražiti i naknadu nematerijalne štete zbog povrede lične i duhovne veze s autorskim djelom. Pored naknade štete, on može tražiti da sud utvrdi učinjenu povredu, zabrani daljnje vršenje povrede i budućih sličnih povreda naređujući da se prestane ili suzdrži od daljnjih povreda; da se ukloni stanje nastalo povredom prava; da se povuku iz privrednih tokova neovlaštene kopije, odnosno predmeti povrede; da se unište predmeti povrede; da se unište sredstva koja su korištena za činjenje povrede, da se predmeti povrede, uz plaćanje troškova proizvodnje, predaju autoru, te može tražiti da se objavi presuda.

Povreda autorskog prava može biti i prekršaj u zakonom definisanim slučajevima. Zapriječene su visoke novčane sankcije (od 1.000 do 200.000 KM za pravno lice; od 1.000 do 20.000 KM za poduzetnika; od 3.000 do 20.000 KM za odgovorno lice u pravnom licu ili kod poduzetnika; od 3.000 do 10.000 KM za fizičko lice). Ovu povredu ne može procesuirati sam autor, već je nadležan tržišni inspekcijски nadzor na entitetskom nivou.

Povreda autorskog prava može biti i krivično djelo u zakonom definisanim slučajevima. Zapriječena je novčana kazna ili kazna zatvora (do tri godine). Za procesuiranje i sankcionisanje ove povrede nadležni su Tužilaštvo i Sud BiH (autor ne može pokrenuti ili procesuirati ovu povredu).

Autor može tražiti od Uprave za indirektno oporezivanje da primijeni carinske mjere zabrane uvoza predmeta kojim se vrijeđaju njegova prava u posebnom upravnom postupku. Autor takođe može tehničkim mjerama zaštititi svoje djelo (naprimjer putem Digital Rights Managementa – DRM-a), a zabranjeno je uklanjanje ili zaobilazanje tih mjera.

Šta su srodna prava? (Bitni članovi: 116–146. ZAISP-a)

Neke osobe koriste autorska djela ili djeluju na takav način da pravni poredak i njima daje prava koja su po svojoj prirodi srodna autorskim pravima. Prava srodna autorskim pravima imaju: izvođači (glumci, muzičari, pjevači, plesači i drugi) koji izvode ili interpretiraju autorska djela; proizvođači fonograma (snimak zvukova izvođenja ili drugih zvukova) koji preuzimaju inicijativu i snose odgovornost za prvo snimanje zvukova izvođenja ili drugih zvukova; filmski producent kao osoba koja daje inicijativu, prikuplja finansijska sredstva, organizira, rukovodi i preuzima odgovornost za snimanje audiovizuelnog djela (filma); organizacija za radiodifuziju (TV, radio i dr.) kao pravna osoba koja snosi odgovornost za proizvodnju emisije (zvučni, vizuelni ili audiovizuelni sadržaj koji se u obliku signala emitira radi saopštavanja javnosti), izdavač u tačno određenim slučajevima i proizvođač baze podataka kao osoba koja vrši značajno ulaganje ljudskih, tehničkih ili finansijskih sredstava u pravljenje baze podataka (bez obzira na to da li je baza podataka podobna za zaštitu kao autorsko djelo ili ne).

Izdavač (kao osoba koja reproducira i distribuira kopije autorskog djela) ima pravo na naknadu za privatnu upotrebu, te ima izvjesna prava ukoliko zakonito izda ili saopšti javnosti neobjavljeno autorsko djelo povodom koga je autorskopravna zaštita istekla ili ukoliko izda naučna ili izdanja sa kritičkim osvrtom povodom kojih je autorskopravna zaštita istekla. Primjećujemo da su srodna prava izdavača veoma oskudna. Direktiva (EU) 2019/790 o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu (koja nema izravnu pravnu snagu u BiH) uvodi nova srodna prava izdavačima, uključujući i *porez na linkove*, odnosno daje znatno veću kontrolu nad korištenjem autorskih djela za koja su oni nosioci prava na internetu, s obavezom dijeljenja dobiti s autorima. Na sva srodna prava primjereno se primjenjuju pravila o autorskom pravu. Srodna prava značajno kraće traju (obično 50 godina od objavljivanja).

Šta je kolektivno ostvarivanje autorskog prava? (Bitan član: 147. ZAISP-a i cjelokupan ZKOAISP)

Autor može svoje autorsko pravo ostvarivati individualno, tako što npr. sam daje dozvole, kontrolira korištenje i ubire naknadu, te pokreće tužbe u slučaju povrede prava (između ostalog).

Za neke vrste autorskih djela, kao što su naprimjer muzička djela, jako je teško, ako ne i nemoguće da sam autor kontroliše svako korištenje djela. Autor je jedan, a korisnika je mnogo. Iz tog razloga autor može svoje pravo ostvarivati kolektivno. Kolektivno ostvarivanje predstavlja ostvarivanje autorskog prava povodom više autorskih djela većeg broja autora zajedno, posredstvom pravnog lica specijaliziranog samo za tu djelatnost, koje djeluje na neprofitnoj osnovi, gdje može za pojedinu vrstu djela i prava biti samo jedna organizacija u cijeloj državi i gdje pravo lice djeluje pod nadzorom svojih članova i Instituta za intelektualno vlasništvo. Kolektivno ostvarivanje uređeno je Zakonom o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava („Sl. glasnik BiH“, br. 63/10). Trenutno u BiH ne djeluje niti jedna kolektivna organizacija posebno za autorska prava novinara.

PREPORUKE

1. Usvojiti posebna pravila (koja bi značajno ubrzala i olakšala parnicu) i ukloniti obavezu plaćanja taksi ukoliko novinari podnose tužbe zbog povrede njihovih autorskih prava nadležnom sudu;
2. Osnovati kolektivne organizacije za zaštitu autorskih prava novinara (npr. povodom fotografija ili pojedinih vrsta novinarskih tekstova) po uzoru na najbolju i dokazanu praksu u drugim državama⁸; u međuvremenu osnovati *clearing*⁹ centar za autorska prava novinara koji to žele;
3. Uspostaviti organizaciju (ili dati ovlaštenja kolektivnoj organizaciji iz prethodne tačke) da ubire naknadu povodom zakonske licence za preglede štampe, odnosno kliping¹⁰;
4. Dati veću slobodu novinarima da koriste tuđa autorska djela u interesu informiranja javnosti;
5. Proširiti prava izdavača po uzoru na Direktivu EU 2019/790¹¹;
6. Pojasniti pravila korištenja autorskih djela siročadi (djela koja su autorskopravno zaštićena, ali povodom kojih autor ili ne zna ili ne može kontaktirati autora/nosioca prava) za potrebe informiranja javnosti, po uzoru na pravila EU¹²;
7. Osnovati fond za osiguranje novinara u slučaju povrede autorskih prava, po uzoru na rješenja iz drugih država¹³;
8. Organizovati ciklus edukacije novinara o njihovim autorskim pravima. Započeti kampanju popularizacije autorskih prava i problema u zaštiti autorskih prava novinara u javnosti. U saradnji s nadležnim organizacijama osmisliti i implementirati permanentnu edukaciju sudija i tužilaca, inspektora i ostalih državnih službenika o nadležnostima povodom autorskih prava. Potencijalno osnovati zajednički fond za finansiranje sudskih postupaka radi povreda autorskih prava novinara u nadi za postizanjem pozitivnog učinka, kao u Republici Hrvatskoj;
9. Uspostaviti saradnju „BH Novinara“ sa nevladinim organizacijama, nadležnim državnim ustanovama i zainteresovanim pojedincima za pružanja savjeta i pomoći novinarima povodom povreda njihovih autorskih prava;
10. Izvršiti temeljito istraživanje praktičnog iskustva i praktične primjene mjera kojim se štite autorska prava novinara u BiH. Na osnovu rezultata istraživanja predložiti izmjene i dopune zakona, uključujući mogućnost davanja posebnih ili *sui generis* prava novinarima povodom njihovih autorskih djela.

---

⁸ Između ostalog, vidi: <http://www.hungart.org/en/information-about-collective-rights-management/>; <https://prolitteris.ch/>; <https://pictoright.nl/>, a za djelimičan (i nepotpun) spisak: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_copyright_collection_societies

⁹ Naprimjer vidi: <http://www.copyright.com/>; <https://www.rightsdirect.com/>, između ostalih. Prijedlog bi bio da se osnuje centar, možda u okviru Udruženja „BH Novinari“, koji bi novinari iz BiH ovlastili da daje dozvole za korištenje njihovog sadržaja, te koji bi pregovarao sa pomenutim međunarodnim centrima da i sam daje dozvole da se u BiH koriste razni novinarski i drugi autorskopravno zaštićeni sadržaji.

¹⁰ Čl. 41 st. 1 ZAISP-a

¹¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790&from=HR>

¹² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0028&rid=1>

¹³ Naprimjer vidi: https://www.rhsb.com/wp-content/uploads/WhitePapers-Commercial/Copyright-Patent-Trademark-Infringement-Insurance_RHSB.pdf; <https://www.admartin-ins.com/copyright-infringement> i druge.

Autorskoppravna zaštita novinarskih tekstova

Iako se u Zakonu o autorskom i srodnim pravima BiH („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 63/10), u daljnjem tekstu: ZAISP, nigdje eksplicitno ne spominju novinari ili medijski profesionalci – djelatnici, zakonska definicija da je *autor svako fizičko lice koje je stvorilo djelo* odnosi se i na novinare koji, obavljajući svoju profesionalnu djelatnost, stvaraju autorska djela, a samim tim su nosioci autorskih prava, kako imovinskih tako i moralnih. U skladu s ovim, moguća je i autorskoppravna zaštita novinarskih tekstova, s obzirom na to da *autorsko pravo nastaje i pripada autoru na osnovu samog stvaranja autorskog djela i nije uslovljeno ispunjenjem bilo kakvih formalnosti ili zahtjeva u pogledu njegovog sadržaja, kvaliteta ili svrhe*.¹⁴ Nadalje, autor može deponovati svoje djelo u Institut za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine, što ne predstavlja uslov za sticanje autorskoppravne zaštite, ali je jedan od načina za buduće sigurnije postupanje trećih lica prema autoru i njegovom djelu.

Ako uzmemo u obzir odredbe ZAISP-a kojima se propisuje da *za svaki oblik iskorištavanja autorskog djela od strane drugog lica, autoru pripada određena naknada, osim ako ovim zakonom ili ugovorom nije drugačije određeno* (član 20. stav 3. ZAISP-a), možemo zaključiti da u nekim slučajevima izostaje imovinsko pravo novinara na naknadu, jer su novinari kao medijski djelatnici već u određenom ugovornom odnosu, na osnovu kojeg i stvaraju konkretno autorsko djelo. U većini slučajeva riječ je o tekstovima kojima se javnost informiše o tekućim pitanjima, o dnevnim vijestima ili raznim informacijama koje imaju karakter kratke vijesti sadržane u obavještenju za štampu, što je zakonodavac odredio da ne spada u zaštićene tvorevine. Međutim, ako prevladava umjetnička forma ili je novinar sačinio istraživački tekst, onda je za daljnje korištenje potrebna dozvola autora. Dakle, novinarski tekstovi uživaju istu pravnu zaštitu kao i ostala pisana djela navedena u ZAISP-u. *Iako postoji Zakon o autorskim i srodnim pravima, ukoliko između poslodavca i medijskog djelatnika postoji ugovor o narudžbi (autorskog djela), primjenjuju se ugovorne odredbe*.¹⁵ Čak i u ovom slučaju (kada je novinar obavezan ugovorom o narudžbi ili nekim drugim ugovorom sa poslodavcem) prilikom iskorištavanja autorskog djela potrebno je pravilno postupati kako ne bi došlo do povrede ostalih prava autora.

Kako postupati pri preuzimanju tekstova?

Kao i kod preuzimanja drugih autorskih djela, tako i kod preuzimanja novinarskih tekstova, potrebno je ispoštovati i imovinska i moralna prava autora ili nosioca tih prava. Ako autor teksta nije nosilac imovinskih prava, dozvolu o korištenju potrebno je pribaviti od nosioca imovinskih prava. Pa tako, ako nije riječ o novinaru koji djelatnost obavlja samostalno, nego je u određenom ugovornom odnosu, npr. Novinar u ugovornom odnosu sa portalom koji je nosilac imovinskih prava (primjera radi, zaključen je ugovor o djelu), potrebna je dozvola portala za korištenje teksta, uz ograničenja obima i načina tog korištenja.

---

¹⁴ Član 14. Zakona o autorskom i srodnim pravima BiH („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 63/10)

¹⁵ Mr. sc. Enita Čustović, *Autorska prava medijskih profesionalaca u BiH: analiza stanja i problema*, <http://safejournalists.net/wp-content/uploads/2018/04/BOS-Autorska-prava-medijskih-profesionalaca-u-BiH.pdf>

Pored saglasnosti nosioca imovinskog prava za korištenje djela, potrebno je ispoštovati i moralna prava samog autora novinarskog teksta, a glavno moralno pravo autora (nakon prava objavljivanja) jeste priznanje autorstva (pravo naznačenja imena) i poštivanje djela (pravo autora da se suprotstavi svakom mijenjanju ili upotrebi djela ako bi takvo mijenjanje ili upotreba vrijeđali njegovu čast i ugled).

Ako će autor (novinar) u svom tekstu koristiti dijelove teksta drugog autora (novinara), ZAISP dozvoljava navođenje odlomaka i citata, ali uz obavezno poštivanje moralnih prava autora, navođenje imena autora i iz kojeg djela je odlomak preuzet. S obzirom na veliku zastupljenost online medija, poželjno je navesti i link web-stranice na kojoj je preuzeti tekst dostupan. Kod gotovo svih medija postoje pravila o preuzimanju i korištenju, pa je informisanje o njima jako bitno prije nego što se preuzme određeni tekst.

U sudskoj praksi Bosne i Hercegovine nerijetki su slučajevi gdje se u ulozi tuženog nađe online medij koji je na nepravilan način preuzeo tekst sa drugog (izvornog) medija ne poštujući pravilno preuzimanje teksta. Tužitelj (lice koje sebe iz određenih razloga smatra oštećenim), ne znajući ko je autor teksta, zahtijeva naknadu štete od pogrešnog lica, tj. Medija koji nije naznačio odakle je tekst izvorno preuzet. Zaključujemo da je – pored važnosti pravilnog preuzimanja tekstova radi poštivanja imovinskih i moralnih prava autora – pravilno preuzimanje bitno i radi uklanjanja nedoumica po pitanju označenja pasivno legitimisanog lica (tuženog) u slučaju pokretanja sudskih sporova po drugim pravnim osnovima.

Zaštita autorskog djela pred sudom

Osim ostvarivanja i zaštite autorskih i srodnih prava putem kolektivnih organizacija osnovanih u tu svrhu, autor svoje pravo može štititi individualno i putem nadležnog suda. Članom 156. ZAISP-a propisano je da autor, odnosno lice čije je pravo povrijeđeno, može zahtijevati:

- utvrđivanje učinjene povrede,
- zabranu daljnjeg vršenja učinjene povrede i budućih sličnih povreda prestankom ili suzdržavanjem od radnji koje to pravo vrijeđaju,
- uklanjanje stanja nastalog povredom prava,
- povlačenje predmeta povrede iz privrednih tokova, uz uvažavanje interesa trećih savjesnih lica,
- potpuno uklanjanje predmeta povrede iz privrednih tokova,
- uništenje predmeta povrede,
- uništenje sredstava koja su isključivo ili u pretežnoj mjeri namijenjena ili se upotrebljavaju za činjenje povreda i koja su vlasništvo povredilaca,
- prepuštanje predmeta povrede nosiocu prava, uz plaćanje troškova proizvodnje,
- objavljivanje presude.

Shodno odredbama Zakona o parničnom postupku, tužitelj može podnijeti i prijedlog za izricanje mjere osiguranja, koju sud može odrediti ako tužitelj/oštećeno lice učini vjerovatnim postojanje svog prava, te ako postoji opasnost da bi bez takve mjere tuženi/štetnik na neki način mogao spriječiti ili znatno otežati ostvarenje prava tužitelja.

Također, autor, odnosno nosilac autorskog prava, ima pravo i na naknadu materijalne i/ili nematerijalne štete zbog povrede njegovih imovinskih ili moralnih prava. Iako je Zakonom određena sudska zaštita, vansudsko rješavanje sporova nastalih zbog povrede autorskog prava predstavlja efikasniji način zbog dužeg trajanja postupaka pred sudom, a i zbog činjenice da je zakonodavac ostavio i mogućnost provođenja zaštitnih mjera i izricanja novčanih kazni u slučaju prekršaja distribuiranjem, prenošenjem ili saopćavanjem autorskog djela bez prenosa odgovarajućeg autorskog imovinskog prava.

Naknada i visina štete nastale usljed povrede autorskog prava

U slučaju povrede nekog od autorskih prava, autor ima pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete, u zavisnosti od toga da li je riječ o povredi nekog od njegovih imovinskih ili moralnih prava. Visina štete koja se nadoknađuje autoru nije propisana zakonom i isključivo zavisi od samog slučaja i diskrecione ocjene suda, koji će na osnovu svih izvedenih dokaza i nakon utvrđivanja relevantnih činjenica donijeti i odluku o visini štete koja se ima nadoknaditi oštećenom licu.

Kada je riječ o bespravnom korištenju određenog teksta, za odmjeravanje visine štete bitno je utvrditi u kojem trajanju se djelo bespravno koristilo, stepen krivice povredioaca prava (štetnika), kao i visinu izmakle dobiti autora (oštećenog), koju je mogao ostvariti da nije bilo bespravnog korištenja djela.

ZAISP u članu 157. propisuje da *za sve povrede prava iz ovog zakona važe opća pravila o naknadi štete i odgovornosti za štetu, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.* Utvrđivanje prava na naknadu štete rješava se prema pravilima Zakona o obligacionim odnosima, sama visina štete utvrđuje se vještačenjem, te u nekim slučajevima, pored utvrđivanja visine štete (na osnovu ugovora ili trenutne tržišne vrijednosti), vještak može utvrđivati i postojanje samog autorskog prava.¹⁶

I visina nematerijalne štete procjenjuje se u zavisnosti od svakog konkretnog slučaja i predstavlja novčani iznos koji će oštećenom pružiti vid satisfakcije zbog pretrpljenog duševnog bola. Nematerijalna šteta može se zahtijevati zbog povrede moralnih prava autora, naprimjer zbog povrede prava naznačenja imena autora ili integriteta samog djela. Također, ako je autorsko djelo objavljeno u izmijenjenom obliku bez dozvole autora, on može zahtijevati ispravku objavljenog djela putem istog medija ili na neki drugi način, te ako to bude odbijeno, zahtijevati naknadu nematerijalne štete zbog povrede integriteta djela ili *deformacije izvornog djela.*¹⁷

Pošto se i nematerijalna šteta nadoknađuje prema općim pravilima naknade štete, u određenim slučajevima tuženi se može obavezati na naknadu nematerijalne štete nakon što je ona utvrđena na osnovu Orijentacionih kriterija i iznosa za utvrđivanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete, utvrđenih na sjednici Građanskog odjeljenja Vrhovnog suda Federacije BiH 27. januara 2016. godine, a sve to uz stručno mišljenje adekvatnog vještaka koji će svoj nalaz izraditi u skladu s Orijentacionim kriterijima.

---

¹⁶ Vidi Presudu Općinskog suda u Mostaru, broj 07 58 Ps 902348 05 Ps od 19. 12. 2007. godine i Presudu Kantonalnog suda u Mostaru, broj 58 0 Ps 902348 08 Pz od 29. 8. 2008. godine

¹⁷ Vidi Presudu Vrhovnog suda FBiH, broj Gž-31/02 od 19. 6. 2003. godine

Krivičnopravna zaštita autorskog prava

Pored građanske zaštite koju uživa autor ili nosilac autorskih prava, krivični zakon na državnom nivou obezbjeđuje i krivičnopravnu zaštitu autorskih djela. Članom 242. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj 3/2003, 32/2003 ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 i 35/2018) propisana je kazna za zloupotrebu autorskih prava, u kojem se navodi da *lice koje pod svojim imenom ili pod imenom drugoga, objavi, prikaže, izvede, prenese ili na drugi način saopšti javnosti tuđe djelo koje se u skladu sa zakonom Bosne i Hercegovine smatra autorskim djelom ili dozvoli da se to učini, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine*. Ovim članom propisuje se i kazna za lice koje bez navođenja imena ili pseudonima autora objavi, prikaže, izvede, prenese ili na drugi način saopšti javnosti tuđe djelo na kojem je označeno ime ili pseudonim autora, ili na nedozvoljen način unese dijelove tuđeg djela u svoje autorsko djelo ili dozvoli da se to učini, kao i kazna za lice koje uništi, izobličiti, nagrdi ili na drugi način bez odobrenja autora izmijeni tuđe djelo. Također, članom 242. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine propisano je da *ko bez odobrenja autora ili drugog nosioca autorskog prava, odnosno lica koje je ovlašteno dati odobrenje kada je odobrenje prema zakonu Bosne i Hercegovine potrebno, ili protivno njihovoj zabrani, fiksira na materijalnu podlogu, reproducira, umnoži, stavi u promet, iznajmi, uveze, prenese preko državne granice, prikaže, izvede, odašilje, prenese, učini dostupnim javnosti, prevede, prilagodi, obradi, preradi ili na drugi način upotrijebi autorsko djelo, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine*.

Shodno navedenom, jasno je da povreda autorskih prava može biti predmet i građanskog i krivičnog spora, te da u prvom slučaju oštećeni (autor ili nosilac autorskih prava) može od suda zahtijevati zaštitu na način kako smo opisali u dijelu naknade materijalne i nematerijalne štete, te u dijelu sudske zaštite. Kad je riječ o krivičnopravnoj odgovornosti, u slučaju da nadležno tužilaštvo nakon provedene istrage utvrdi da postoji osnovana sumnja o učinjenom krivičnom djelu povrede autorskih prava, sud će presuditi u skladu s odgovornošću optuženog, a oštećeni (autor ili nosilac autorskih prava) će, ukoliko mu je sud dosudio imovinskopravni zahtjev, taj zahtjev ostvarivati u parničnom postupku ili će se namiriti lišenjem imovinske koristi koju je optuženi stekao činjenjem krivičnog djela, ako je korist stečena.

PREPORUKE

1. Posebno u digitalnom dobu, autorska prava podložna su većem kršenju, te je na tom nivou potrebno u najvećoj mjeri izvršiti harmonizaciju našeg zakonodavstva s međunarodnim pravnim instrumentima, od kojih je za zaštitu autorskih prava novinara u ovom području najznačajnija „Direktiva (EU) 2019/790 o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu“;
2. Težiti ka postizanju vansudskog poravnanja kao bržem i ekonomičnijem načinu rješavanja sporova, te omogućiti efikasno pružanje pravnog savjetovanja u vezi s autorskim pravima svim novinarima;
3. S obzirom na današnju brzinu razmjene informacija, potrebno je širiti svijest o činjenici da tekst novinara koji je lakše dostupan usljed zastupljenosti online medija nije samim tim lišen pravne zaštite.

Najlakša mjera zaštite je pravilno preuzimanje tekstova/informacija, označavanje autora teksta, te prethodno informisanje o tome da li je autor ili nosilac autorskih prava prethodno dao dozvolu za korištenje autorskog djela, što važi i za novinara koji je prilikom sačinjavanja svog teksta koristio autorsko djelo drugog lica/novinar. U svakom slučaju, uvijek je potrebno voditi računa o poštivanju i moralnih prava autora, bez obzira na same naknade za određeni novinarski tekst;

4. Novinari i drugi medijski djelatnici, shodno svojim specifičnim radnim obavezama i poslovima, trebaju da vode računa i da njihovi ugovori o radu ili ugovori o djelu imaju posebno konkretizovane odredbe o zaštiti njihovih autorskih prava kako bi se time bar djelimično spriječilo nepravilno postupanje kako poslodavca, tako i trećih lica.

Tatjana Vitomir

Kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava u Bosni i Hercegovini

Zakonom o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava („Službeni glasnik BiH“, broj 63/10) uređen je sistem ostvarivanja prava autora i nosilaca srodnih prava u Bosni i Hercegovini na kolektivan način. Kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava znači ostvarivanje ovih prava za više autorskih djela, većeg broja autora zajedno, posredstvom pravnih lica specijalizovanih samo za tu djelatnost, koji ispunjavaju sve uslove propisane zakonom i koji imaju dozvolu Instituta za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine. To znači da je kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava moguće samo ako su kumulativno ispunjeni sljedeći uslovi: da je pravno lice specijalizovano samo za tu djelatnost, da ispunjava sve uslove propisane zakonom, i da je za te poslove dobilo dozvolu Instituta za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine.

S obzirom na to da kolektivnu organizaciju osnivaju autori, ona je u mandatnom odnosu s autorima i sve poslove obavlja u svoje ime, a za njihov račun, što je jedna od najbitnijih karakteristika cijelog sistema kolektivnog ostvarivanja prava.

Zakon o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava u članu 3. ograničava poslove kojima se može baviti kolektivna organizacija i ujedno određuje šta kolektivna organizacija mora da radi. Pravni oblik kolektivne organizacije utvrđen je u članu 8. stav (1) Zakona, koji predviđa da je kolektivna organizacija pravno lice koje ima status udruženja koje djeluje na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine i koje je registrovano kod Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine. Postupak izdavanja dozvole utvrđen je u čl. 10. i 11. Zakona i Pravilnikom o načinu i formi ispunjavanja uslova za davanje dozvole pravnim licima za obavljanje poslova kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava („Službeni glasnik BiH“, broj 44/11). Jedna od posebnosti sistema kolektivnog ostvarivanja prava jeste uvođenje tzv. zakonskog monopola jednoj organizaciji za kolektivno ostvarivanje prava koja se odnose na istu vrstu prava na istoj vrsti djela. Prema ovom rješenju, za jednu vrstu prava na istoj vrsti djela dozvolu može dobiti samo jedna organizacija (član 6. stav (3) Zakona).

Zakonom je detaljno uređen odnos kolektivne organizacije prema autorima. Tako je u članu 15. stav (1) Zakona određeno da kolektivna organizacija ne može odbiti zahtjev autora za sklapanje ugovora za kolektivno ostvarivanje prava u okviru svoje djelatnosti, a u članu 16. Zakona da su autori koji su povjerali kolektivnoj organizaciji ostvarivanje svojih prava – njeni članovi. Uvođenje sistema zakonskog monopola za jednu organizaciju stvara i obavezu te organizacije da u okviru vrste prava i vrste djela za koje je specijalizovana djeluje za račun svih autora (i onih koji su članovi i potpisali ugovor, i onih koji to nisu). Pretpostavka kolektivnog ostvarivanja prava svih autora, kako je uređena u članu 18. stav (1) Zakona, daje mogućnost autorima koji ne žele ostvarivati svoja prava na kolektivan način da u pisanoj formi izuzmu sebe iz sistema kolektivnog ostvarivanja prava.

Osnovni principi i standardi na kojima je zasnovan moderni sistem kolektivnog ostvarivanja prava su:

- neprofitni karakter organizacije;
- specijalizacija organizacije za kolektivno ostvarivanje određenih prava na određenim vrstama predmeta zaštite;

- de iure ili de facto monopolski položaj organizacije (pošto je praksa funkcionisanja kolektivnog ostvarivanja prava pokazala da, kako sa stanovišta smanjenja transakcionih troškova, tako i pravne sigurnosti korisnika, konkurencija među organizacijama ne daje dobre rezultate, jedna od prvih stvari koje su uređene posebnim propisima o kolektivnom ostvarivanju prava jeste da se uvede monopol organizacije);
- demokratičnost upravljanja organizacijom (odlučivanje autora o radu i poslovanju organizacije i raspodjeli ubrane naknade putem organa organizacije);
- transparentnost njenog rada;
- zabrana diskriminatorne prakse organizacije prema pojedinim titularima prava, kao i prema pojedinim korisnicima;
- pravičnost u raspodjeli ubrane naknade nosiocima prava;
- efikasnost u materijalnom poslovanju;
- državni nadzor nad radom organizacije.

Kolektivna organizacija nema vlastita sredstva i ona ostvaruje prihode isključivo od korištenja imovinskih prava svojih članova i tako upravlja tuđim novcem. Međunarodni standard u pogledu raspodjele ubranih sredstava na ime naknade za korištenje autorskih djela je da, od svih ukupno ostvarenih sredstava, kolektivna organizacija izdvaja samo sredstva za pokrivanje svoga rada, a sva druga sredstva dužna je da raspodijeli svojim članovima prema unaprijed utvrđenim pravilima.

Za procjenu visine sredstava za pokrivanje troškova rada kolektivne organizacije primjenjuje se međunarodni standard o izračunavanju ekonomske održivosti organizacije, prema kome se raspodjeljuje:

- do 30% prihoda od upravljanja autorskim i izvođačkim pravima,
- do 25% od upravljanja reprografskim pravima.

Izuzetno, statutom kolektivne organizacije može se predvidjeti da se ukupno do 10% neto prihoda kolektivne organizacije odvoji za dvije vrste namjena:

- za kulturne potrebe,
- za unapređenje penzijskog, zdravstvenog i socijalnog statusa njenih članova.

Zakon dopušta da se sva autorskoppravna ovlaštenja, koja su uređena Zakonom o autorskom i srodnim pravima, ostvaruju na kolektivan način ako autori tako odluče i ako s tom namjerom osnuju odgovarajuće kolektivne organizacije. Izuzetak od dobrovoljnosti ostvarivanja prava u sistemu kolektivnog ostvarivanja predstavljaju četiri vrste prava koje se samo i jedino mogu, odnosno koje se moraju ostvarivati u sistemu kolektivnog ostvarivanja prava (tzv. obavezno kolektivno ostvarivanje prava), i to bez ugovora s autorom.

Jedno od tih prava, koje je bitno za novinara, jeste **pravo reproduciranja aktuelnih novinskih i sličnih članaka o tekućim pitanjima u pregledima takve štampe (kliping)**. Naknada ostvarena na osnovu zakonske licence za reproduciranje novinskih i sličnih članaka u pregledima štampe (kliping) **dijeli se između autora i izdavača u srazmjeri 30 : 70**. U Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji kolektivna organizacija za ostvarivanje ovih prava, te bi stoga bilo potrebno ispitati mogućnost podnošenja zahtjeva Udruženja BH Novinari za izdavanje dozvole za kolektivno ostvarivanje prava reproduciranja aktuelnih novinskih i sličnih članaka o tekućim pitanjima u pregledima takve štampe. Postupak za davanje dozvole za kolektivno ostvarivanje autorskih prava propisan je članom 10. Zakona i Pravilnikom o načinu i formi ispunjavanja uslova za davanje dozvole pravnim licima za obavljanje poslova kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava.

Deponovanje autorskih djela u Institut za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine

I pored toga što autorsko pravo nastaje na osnovu samog stvaranja autorskog djela, potrebno je dodatno zaštititi svoja djela i učiniti da se što manje nedozvoljeno preuzimaju i iskorištavaju. Nosioc isključivih autorskih prava može na original ili primjerke svog djela staviti znak © „Copyright“ ispred svog imena ili imena firme i datum objavljivanja.

Pored toga, Zakonom o autorskom i srodnim pravima propisana je mogućnost deponovanja autorskog djela i predmeta srodnih prava u Institut za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine. Deponovanje se vrši s ciljem očuvanja dokaza ili iz drugih razloga. Deponovana djela upisuju se u knjigu evidencije autorskih djela koju vodi Institut. Institut podnosiocima zahtjeva za deponovanje izdaje ispravu o deponovanju, koja sadrži sve bitne elemente koji se odnose na autorsko djelo (vrstu i naziv djela, podatke o autoru i nosiocu isključivih autorskih prava, te datum i ID broj pod kojim je djelo upisano u knjigu evidencije autorskih djela). Dok se ne dokaže suprotno, smatra se da prava nad djelima i predmetima srodnih prava koja su upisana u knjigu evidencije autorskih djela postoje i pripadaju licu koje je tamo naznačeno kao njihov nosilac. Knjiga evidencije autorskih djela javna je i jedinstvena za cijelu Bosnu i Hercegovinu. Bliži propisi o načinu i formi deponovanja djela, te upisu u knjigu evidencije autorskih djela doneseni su u Pravilniku o načinu i formi deponovanja autorskih djela i predmeta srodnih prava i o njihovom upisivanju u knjigu evidencije. Obrasci zahtjeva za deponovanje nalaze se na web-stranici Instituta: www.ipr.gov.ba

Uloga Instituta za intelektualno vlasništvo BiH u zaštiti autorskih prava u Bosni i Hercegovini

Nadležnosti Instituta za intelektualno vlasništvo BiH propisani su Zakonom o osnivanju Instituta za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine. U oblasti autorskog i srodnih prava, nadležnosti Instituta odnose se na:

- *upravne i stručne poslove koji se odnose na prava autora na djelima iz područja književnosti, nauke, umjetnosti, prava umjetnika izvođača fonograma, prava organizacija za radiodifuziju, prava proizvođača videograma i baza podataka, u skladu s odredbama međunarodnih konvencija, ugovora i sporazuma kojima je pristupila, odnosno koje je ratificirala Bosna i Hercegovina i zakona i provedbenih propisa kojima se uređuje ova materija,*
- *nadzor nad radom udruženja za kolektivno ostvarivanje autorskih prava.*

Dakle, Institut nema nadležnost da procesuirá povrede autorskog prava niti ima ulogu u građanskopravnoj, krivičnopravnoj ili prekršajnopravnoj zaštiti autorskih prava.

Važna uloga Instituta je u sistemu kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava. On daje dozvole kolektivnim organizacijama za ostvarivanje autorskog i srodnih prava, te vrši nadzor nad njihovim radom.

Institut provodi nadzor nad radom kolektivne organizacije s ciljem da utvrdi da li ona obavlja povjerene poslove u skladu s izdatom dozvolom, odredbama Zakona o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava, drugim relevantnim propisima i svojim opštim aktima. Također, cilj nadzora je i da, u skladu s članom 13. stav (1) Zakona, naloži organizaciji koja ne vrši svoje poslove u skladu s izdatom dozvolom i pravnim poretkom Bosne i Hercegovine da otkloni te nepravilnosti i da svoje poslovanje uskladi s tim propisima u svojim opštim i pojedinačnim aktima.

Osim toga, Institut je nadležan za legislativno uređenje autorskog i srodnih prava u BiH, izmjene i dopune zakonskih odredbi, u saradnji s međunarodnim organizacijama – kao što je Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo.

Uloga Udruženja „BH novinari“ u zaštiti autorskih prava medijskih profesionalaca

O autorskim pravima medijskih profesionalaca u Bosni i Hercegovini veoma rijetko se govori, iako je njihovo poštivanje jedan od temeljnih principa novinarske etike. Mediji imaju profesionalnu i moralnu obavezu da ne objavljuju novinarske sadržaje kao što su tekstovi, videosnimci, fotografije itd. bez jasno naznačenog potpisa autora/autorice. Međutim, u eri digitalnih komunikacija, kada se svi bore za što više klikova i pregleda, novinarski sadržaji se preuzimaju bez ikakve kontrole, pravila i ograničenja, ali i bez sankcija. Medijski profesionalci najmanje govore o sebi i o problemima sa kojima se suočavaju zbog krađe njihovog truda i rada, a još rjeđe se odlučuju na tužbe zbog povrede autorskog prava.

U Povelji Evropske federacije novinara o pravima slobodnih novinara u članu 4. stoji: *Svaki slobodni novinar ima pravo na svoja autorska prava. Svi slobodni novinari moraju imati neotuđiva moralna prava autora. Slobodni novinari moraju imati pravo na kolektivno pregovaranje u vezi s njihovim autorskim pravima.*¹⁸

Zakoni o autorskim pravima autorima (između ostalog i medijskim profesionalcima) daju dva osnovna seta prava. Prvi set omogućava autoru da kontroliše ko može umnožiti njegova djela i učiniti ih dostupnim javnosti (ekonomska prava), dok drugi set omogućava da autor bude prepoznat i priznat kao tvorac svoga djela (moralna prava), kao i da se poštuje cjelovitost djela.

Ukoliko novinarka ili novinar nema pravo na ubiranje finansijske naknade za distribuciju svog djela, svako ga može preuzeti i prodati pristup djelu. Ako medijski djelatnik nema moralnu satisfakciju da bude označen kao autor, s jedne strane se dovodi u pitanje njegov egzistencijalni opstanak, jer je upitno kako će zaraditi platu ukoliko klijenti ili poslodavci ne znaju kvalitet rada koji nije potpisan autorovim imenom. S druge strane, ovakve situacije demorališu novinarke i novinare, te oni postepeno izlaze iz profesije i pokušavaju da se ostvare u nekim uređenijim zanimanjima, koja će im osigurati sigurnu i pravednu zaradu, čime se istovremeno smanjuje mogućnost jačanja novinarstva kao jednog od stubova demokratskog društva. Još jedan aspekt potpisivanja tačnog autora ispod njegovog djela povezan je sa etičkim novinarstvom i preuzimanjem odgovornosti za ono što je napisano.

Kada medijski profesionalci preuzimaju tuđi medijski sadržaj, potrebno je da imaju saglasnost nosioca autorskog djela ili samog autora, i to u formi pisanog traga. Prilikom objavljivanja tuđeg sadržaja potrebno je da se tačno naznači autor prezetog djela (pored medija), a ukoliko je nekim slučajem on nepoznat, onda je preporučljivo da se izbjegne objavljivanje i koristi sličan sadržaj, koji predstavlja javno dobro. Novinarke i novinari moraju voditi računa i o cjelovitosti djela koja preuzimaju, odnosno da prilikom korištenja sadržaja ne naruše integritet djela.

Najefikasniji način zaštite autorskih prava medijskih djelatnika je postojanje svijesti o autorskom pravu, kao i kolektivno zagovaranje i rad na zaštiti novinarskih produkata. Mediji i novinari mogu da se bore za autorska prava sadržaja koje proizvode tako što kreiraju pravila za njihovo korištenje uspostavom načina i obima preuzimanja.

---

¹⁸ http://europeanjournalists.org/wp-content/uploads/2016/10/EFJ_handbook_2016_CR.pdf

Ta pravila podrazumijevaju da se navede način na koji mediji žele da se naznače kao izvor (naziv medija, link na stranicu ili linkovanje medija), format u kome je moguće preuzeti određeni sadržaj, informacija o tome da li se preuzima samo dio ili cjelovit sadržaj, te naknada koju trebaju platiti ukoliko preuzimaju sadržaj.

Udruženje „BH novinari“ i autorska prava medijskih profesionalaca

Iz perspektive Udruženja „BH novinari“ kao strukovne organizacije, medijski profesionalci se veoma rijetko žale na povredu autorskog prava, djelimično zbog uvjerenja da je nemoguće suprotstaviti se ovom problemu u eri portala, a dijelom i zbog nepovjerenja novinarki i novinara u pravosudni sistem, kao i zbog dugotrajnosti sudskih postupaka.

U okviru Udruženja „BH novinari“ funkcioniše Linija za pomoć novinarima (Free Media Help Line – FMHL)¹⁹ od 2003. godine, odnosno punih 17 godina, kao mehanizam za efikasno praćenje i evidentiranje napada, prijetnji, pritisaka i drugih oblika kršenja prava novinara i medijskih sloboda u BiH.

Novinari i novinarkе čija su autorska prava prekršena mogu prijaviti kršenje putem online prijave²⁰ na sajtu BH novinara²¹ te će, nakon što pravnicа analizira situaciju i stupi u kontakt sa medijskim profesionalcem, doći do odluke šta treba uraditi te kojim pravnim lijekom odgovoriti na krađu autorskog djela. U slučaju da se novinar ili novinarka odluči da podigne tužbu za povredu autorskog prava, Linija za pomoć novinarima i Udruženje „BH novinari“ pružaju besplatnu pravnu pomoć, u saradnji sa advokatskim timovima širom Bosne i Hercegovine. Da bi novinar dobio besplatnu pravnu pomoć, mora biti član Udruženja „BH novinari“, što ostvaruje putem online prijave²² i plaćanjem godišnje članarine.

Tokom proteklih nekoliko godina baza podataka FMHL pokazuje da je bilo tek nekoliko upita za pravni savjet u vezi s kršenjem autorskih prava novinara. Jedan od tih slučajeva ticao se krađe fotografija novinaru sa jednog lokalnog medija. Naime, novinar/fotograf²³ je pratio festival u bh. gradu i fotografisao bendove koji su nastupali. Jedan svjetski brend preuzeo je njegove fotografije i potpisao ih kao autorsko djelo benda, pritom nigdje ne navodeći ni medij gdje je fotografija objavljena ni autora. Novinar je stupio u kontakt sa firmom iz Amerike koja se bavi autorskim pravima, opunomoćio je za zastupanje i ona ga je zastupala u pregovorima sa advokatima tog svjetskog brenda. Novinar je uspio da dokaže da se zaista radi o njegovom djelu, tako da je nakon tri-četiri mjeseca riješio spor u svoju korist i dobio nadoknadu za korištenje fotografije kao autorskog djela.

Drugi slučaj kada je Linija za pomoć novinarima pružila pravni savjet ticao se preuzimanja cijelih emisija i dijelova emisija za jednu drugu emisiju bez navođenja autora i bez njegovog odobrenja. Koordinatorica Linije je nakon analiziranja situacije uputila novinara na Institut za intelektualno vlasništvo u Bosni i Hercegovini.

---

¹⁹ <https://bhnovinari.ba/bs/linija-za-pomoc/>

²⁰ <https://bhnovinari.ba/bs/linija-za-pomoc/>

²¹ www.bhnovinari.ba

²² <https://bhnovinari.ba/bs/baza-clanova/>

²³ Od Linije za pomoć novinarima tražen je pravni savjet u ovom slučaju.

Međutim, nijedan od ovih slučajeva nije završio na sudu niti je pravni tim Linije za pomoć novinarima bio angažovan, s obzirom na to da su novinari tražili pravne savjete. Generalno, novinari veoma rijetko ili skoro nikako ne prijavljuju kršenje autorskih prava, tako da nema ni tačnih podataka o tome koliko se ona krše u Bosni i Hercegovini.

Razlozi za neprijavlivanje kršenja autorskih prava novinara i novinarki jednim dijelom leže u nedovoljnoj educiranosti medijskih profesionalaca o autorskim pravima, kao i u tome da ne poznaju dovoljno ni zakone ni mehanizme zaštite. Također, kada se prekrši neko pravo, novinarka/novinar je često u dilemi kojoj organizaciji/instituciji/tijelu da se obrati, jer je ova tematika u BiH poprilično neistražena i o njoj se ne govori tako često.

PREPORUKE

1. Educirati medijske profesionalce i profesionalke o autorskim pravima;
2. Kontrolisati ugovore koje novinari i novinarka potpisuju sa poslodavcem u pogledu autorskih prava, jer je novinar/novinka uvijek u slabijoj poziciji;
3. Kreirati pravila o preuzimanju medijskih sadržaja u svakom mediju i to navoditi ispod svakog teksta/videoa/priloga/članka;
4. Formirati jedinstveno tijelo koje će se baviti zaštitom autorskih prava svih medijskih profesionalaca;
5. Što više u javnosti govoriti o autorskim pravima novinara i novinarki.

Dženana Burek

Autorsko djelo u online medijima – profesionalni i etički principi, preporuke Kodeksa za štampu i online medije, uloga Vijeća za štampu u BiH u zaštiti autorskih prava novinara

Kada su u pitanju mediji, pa samim time i štampa i online mediji koji su u nadležnosti Vijeća za štampu i online medije u BiH, autorska prava su specifična.

Novinari su autori svojih djela, na koja imaju autorsko pravo, a dok pišu tekstove jako često se nalaze u situaciji da koriste djela na koja autorska prava ima neko drugi. Zbog toga je veoma važno da su upoznati s načinom na koji mogu zaštititi svoja autorska prava, ali i kako da poštuju autorska prava drugih i pridržavaju se etičkih principa novinarstva i digniteta profesije.

Sadržaj zaštićen autorskim pravima novinari mogu koristiti ako imaju dozvolu za to ili ako u radu poštuju *fair use* pravilo (pravilo poštene upotrebe). Dopuštenje se može dobiti od vlasnika autorskih prava u pisanom obliku ili usmeno. Odobrenje se također može osigurati iz uvjeta korištenja, objavljenih na web-stranici kreatora sadržaja. Može se odnositi na dio sadržaja ili na cijeli sadržaj.

Naprimjer, neki mediji dozvoljavaju korištenje njihovog sadržaja uz navođenje izvora (kada su u pitanju online mediji i linkovanje na izvor, odnosno na konkretan tekst koji se citira), neki mediji dozvoljavaju korištenje samo dijela teksta, a za prenošenje kompletnog traže da se sačeka određeni vremenski rok, uz dodatnu pismenu dozvolu vlasnika autorskih prava.

Bez obzira na to da li određeni izvor/medij ima ili nema jasno naznačene uvjete korištenja, autorska prava u štampi i online medijima u BiH zaštićena su članom 14. Kodeksa za štampu i online medije BiH.

Kodeks za štampu i online medije BiH

Kodeks je izveden iz postojećih evropskih standarda novinarske prakse. On ima za cilj da postavi osnove sistema samouređivanja u štampi i online medijima, i smatra se moralno obavezujućim za novinare, urednike, vlasnike i izdavače printanih i online medija.

Novinari i urednici štampe i online medija će poštivati općeprihvaćene principe etike i štititi profesionalni integritet novinarstva. Pored Kodeksa, zakoni i druga zakonom određena pravila čine okvir za rad štampanih i online medija u Bosni i Hercegovini. Ovaj Kodeks sadrži osnovne principe Memoranduma o razumijevanju, koji su potpisali: Nezavisna unija profesionalnih novinara BiH, Savez novinara BiH, Nezavisno udruženje novinara Republike Srpske, Udruženje novinara Republike Srpske i Sindikat profesionalnih novinara Federacije BiH, a koji je prihvatila i Udruga hrvatskih novinara u BiH.

Urednici i izdavači štampe i online medija će osigurati da relevantno osoblje njihovog medija bude informisano o Kodeksu, te da se njegove odredbe u potpunosti poštuju.

Kodeks za štampu i online medije BiH usvojila su sva udruženja novinara u BiH na sjednici održanoj 29. aprila 1999. godine. Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini dopunilo ga je u februaru 2005, augustu 2006, decembru 2006. i junu 2011. godine, u konsultaciji s Udruženjem/udrugom novinara Bosne i Hercegovine.

Sastoji se od općih odredbi i 15 članova.

Autorska prava u štampi i online medijima u BiH zaštićena su članom 14. Autorska prava:

Novinari mogu koristiti razumne sažetke originala s ograničenim citatima, materijale iz drugih publikacija ili nosilaca autorskih prava, bez izričite dozvole za to, sve dok je izvor naznačen na odgovarajući način.

Značajna upotreba ili reprodukcija cijelog materijala zaštićenog autorskim pravima, zahtijeva izričitu dozvolu nositelja autorskog prava, osim ako takva dozvola nije navedena u samome materijalu.

Vijeće i žalbena procedura

Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini je samoregulacijsko tijelo koje od 2000. godine omogućava ulaganje žalbi na neprofesionalno izvještavanje štampe i online medija, slijedeći profesionalne standarde obuhvaćene Kodeksom za štampu i online medije BiH.

U skladu s principima medijske samoregulacije, Vijeće sve potencijalne sporove između javnosti i štampe i online medija rješava koristeći se isključivo novinarskim metodama, kao što su pravo na odgovor, objava ispravke, izvinjenja ili demantija. Medijacijski postupak je jednostavan, besplatan i brz, za razliku od postupaka koji se pokreću i vode pred drugim organima.

On se odnosi i na zaštitu autorskih prava novinara u štampi i online medijima. Ukoliko su autorska prava novinara/medija oštećena, oni će se obratiti Vijeću za štampu i online medije u BiH, uz poštivanje procedure (prilaganje teksta na koji imaju autorsko pravo te dokaza da je njihovo autorsko pravo povrijeđeno – screen shot teksta u mediju koji je prekršio autorsko pravo ili isječak iz novina, ako se radi o štampi).

Izricanje bilo kakve vrste sankcije (novčana kazna, suspenzija ili zatvaranje medija) u slučaju kršenja Kodeksa za štampu i online medije BiH nije u mandatu Vijeća. Pravo žalbe imaju sva pravna i fizička lica, uključujući i medije, bez obzira na to da li su direktno pogođena izvještavanjem.

Žalbe se mogu upućivati na sve štampane i online medije (informativne portale) u BiH, neovisno o tome da li su članovi Vijeća. Rok za ulaganje žalbi je mjesec dana za dnevne novine, odnosno dva mjeseca za magazine, a počinje teći od dana objave teksta, odnosno odgovora urednika na raniji prigovor upućen direktno novinaru ili uredniku medija. Kada su online mediji u pitanju, žalba se može poslati sve dok je sadržaj dostupan na web-portalu.

Za početak medijacijskog postupka neophodno je istovremeno poslati žalbu mediju i Vijeću za štampu u BiH. Žalbe se upućuju isključivo u pisanoj formi, putem e-maila, faksa ili pošte. Kontakt-podaci Vijeća su: e-mail info@vzs; faks 033/272-270 ili 033/272-271; adresa Trampina 8, 71 000 Sarajevo.

Žalbena procedura je ista, bez obzira na vrstu medija i kršenja profesionalnih standarda.

U pogledu formalnih uvjeta koje žalba mora ispunjavati, bitno je navesti kada i gdje je objavljen tekst na čiji sadržaj se žali, pojašnjenje na šta se žali, šta se želi ispraviti, kojim informacijama i na osnovu kojih dokaza se tvrdi da je novinar pogrešno izvještavao ili napravio grešku. Uz žalbu je poželjno dostaviti kopiju ili screen shot teksta na koji se žalba odnosi. Više dokaza kojima se potkrepljuju navodi iz žalbe doprinosi bržem i uspješnijem rješavanju spora. Kada je u pitanju neovlašteno korištenje tekstova i/ili fotografija, korisno je dostaviti kopiju/screen shot izvorno objavljenog i preuzetog teksta i fotografija.

Vijeće za štampu u BiH, po prijemu žalbe za koju je prethodno utvrđeno da ispunjava sve formalne pretpostavke, kontaktira glavnog i odgovornog urednika i traži izjašnjenje povodom dospjele žalbe i objavljenog teksta. S obzirom na to da je u pitanju medijacijski postupak, Vijeće uvijek urgira za objavu reagiranja, demantija, ispravke ili izvinjenja.

U slučaju da se ne postigne dogovor s urednikom, žalbu razmatra Žalbena komisija Vijeća za štampu u BiH.

Žalbena komisija Vijeća za štampu u BiH je neovisno tijelo zaduženo za razmatranje žalbi građana na netačno i neprofesionalno izvještavanje štampe i online medija, te kršenje autorskih prava. Ima devet članova (+ 2 rezervna) iz različitih dijelova BiH. To su urednici, novinari, advokati, sudije, akademski profesori...

Ova komisija razmatra žalbe javnosti na pisanje štampe i online medija u Bosni i Hercegovini, razmatra rezultate monitoringa štampe i online medija, prati primjenu i pokreće pitanja kršenja Kodeksa za štampu i online medije BiH u svim novinskim izdanjima i internet-portalima u Bosni i Hercegovini i javno reaguje na kršenje etičkih standarda novinarstva, datih u Kodeksu za štampu i online medije BiH.

U slučaju da žalbe koje Vijeće za štampu u BiH zaprimi ne budu riješene medijacijom, bit će neophodno održati sjednicu Žalbene komisije, koja će sve žalbe pažljivo razmotriti i utvrditi eventualna kršenja Kodeksa.

Žalbena komisija Vijeća može pravovaljano donositi i usvajati odluke ako je prisutna natpolovična većina njenih članova. Svi članovi Komisije imaju pravo glasa, a izjašnjanje je javno.

Odluke Komisije su javne, šalju se redakciji i žalbeniku na uvid, a trajno se postavljaju na web-stranicu Vijeća: www.vzs.ba i na društvene mreže Facebook i Twitter, te objavljuju u mediju na koji se žalba odnosila.

Merima Topić Avdić

Zaštita autorskih prava novinara u elektronskim medijima u BiH

Autorska prava novinara u elektronskim medijima možemo posmatrati dvojako: sa aspekta medijske kuće u kojoj su zaposleni novinari i sa aspekta novinara kao nosioca odgovornosti pri kreiranju, preuzimanju i dijeljenju autorskih djela.

Mediji su obavezni da zaštite autorska prava navodeći autora teksta, priloga, članka, fotografije, infografike, kao i koautora audiovizuelnog djela.

Uvodne i odjavne špice služe kao tehnički potpis učesnika u kreiranju audiovizuelnog djela, kao i nosioca tog djela.

U posljednje vrijeme u medijima je zabilježena povreda prava u vidu:

- prenosa nedozvoljenih audiovizuelnih snimaka, bez traženja saglasnosti nosilaca ekskluzivnih prava na emitovanje,
- korištenja preinaka muzičkog djela u podlozi reklamnih kampanja, bez odobrenja autora,
- korištenja fotografija reportera bez dozvole i potpisa,
- neovlaštenog preuzimanja i preuzimanja bez navođenja izvora,
- plagiranja – preuzimanja tuđih ideja kao svojih,
- neadekvatnog formulisanja ugovornih odredbi koje se odnose na autorska prava novinara.

Razlozi za to su različiti:

- finansijski – koji se mogu posmatrati dvojako: s jedne strane zahtjevi tržišta su da budete prvi u objavljenim vijestima i ostvarite *reach*, a s druge strane je *ušteda* na tekstovima i izbjegavanje plaćanja naknade autorima,
- zanemarivanje uredničkih standarda i pisanih pravila medijskih kuća,
- odsustvo nagrada, beneficija i adekvatnih novčanih naknada medijskih kuća s ciljem podsticanja kvalitetnih autorskih tekstova.

U lokalnim TV-kućama generalni menadžeri donosili su odluke o nagrađivanju novinara sa najviše tekstova objavljenih na web-portalima u sklopu televizijske kuće, koje su predstavljale vid stimulacije broja članaka i povećanja autorskih tekstova. Posljedica toga bio je samo kvantitet, ne nužno i kvalitet.

Današnji koncept medijske industrije podrazumijeva različite organizacijske oblike elektronskih medija (medijski outleti), što utiče i na proširene mogućnosti kreiranja, emitovanja, korištenja, distribuiranja, reproduciranja, pohranjivanja sadržaja.

U sklopu obavljanja novinarske djelatnosti svakodnevno se kreiraju različite vrste autorskih (koautorskih) djela, koja najčešće nastaju dok su osobe u radnom odnosu.

Ukoliko je autor stvorio djelo tokom trajanja radnog odnosa, izvršavajući svoje radne obaveze, poslodavac ima pravo da to djelo objavi, odnosno nosilac je isključivih imovinskih prava pri njegovom korištenju u okviru svoje privredne djelatnosti, i to pet godina od završetka djela.

Nakon isteka ovog roka, sva prava djela stiže autor. Zakon ostavlja mogućnost poslodavcu da opštim aktom, odnosno ugovorom o radu dogovori sa zaposlenim drugačija prava i obaveze, pa je zaposlenom data mogućnost da ugovori bolje uslove, tj. naknadu kod eksploatacije djela, ali i da se odrekne imovinskih prava na ovako stvorenom djelu nakon isteka roka od pet godina. S obzirom na karakter moralnih autorskih prava, ona pripadaju autoru od samog početka i njima nije dozvoljeno trgovati, a poslodavac prilikom korištenja djela mora naznačiti ime autora.

Prema podacima jedne televizijske stanice, dnevno se kreira veliki broj autorskih djela, a mjesečni zbir pojedinačnih autorskih djela je 615, i to samo informativne redakcije (prilozi, autorski tekstovi, članci, grafička rješenja i sl.).

Oblici korištenja autorskog djela uređuju se Zakonom o autorskim i srodnim pravima BiH.

Ukoliko između poslodavca i medijskog uposlenika postoji ugovor o narudžbi autorskog djela, primjenjuju se ugovorne odredbe.

U ugovor o radu u elektronskim medijima obično se ugrađuje i dio kojim se daje saglasnost da sva prava intelektualnog vlasništva na sva djela, radove i snimljeni materijal koji je stvoren i nastao tokom i u vezi s radnim odnosom, neovisno o vremenu i mjestu na kojem su radovi nastali, pripadaju medijskim kućama kao poslodavcima.

Ustupanje prava intelektualnog vlasništva odnosi se na prikazivanje djela i radova na televiziji, putem zemaljske i satelitske mreže, kablovske televizije, IPTV i OTT sistema, mreže TV-stanica, na zvaničnom web-portalu, zvaničnom Facebook nalogu, YouTube kanalu, putem web TV-a, te u svim drugim oblicima prenosa signala koji će se pojaviti u budućnosti, sve u obliku videotrake, videodiska, CD-a. Poslodavac može koristiti, reproducirati, objaviti, prikazati javnosti, emitirati, distribuirati, adaptirati ili na bilo koji drugi način upotrijebiti djela ili dio djela koja stvore zaposlenici u toku svog radnog odnosa, u svim verzijama programa.

U praksi je uglavnom prisutno ugovorno regulisanje autorskih prava u elektronskim medijima.

PREPORUKE

1. Kontinuirano educirati novinare o autorskim pravima i načinima prenosa sadržaja;
2. Uraditi profesionalnu pripremu TV-kuća za novu EU direktivu o autorskim pravima;
3. Za postizanje kvalitetnijih istraživačkih priča potrebno je dosta vremena, te je važno novinare iz redakcija informativnog i medijskog programa osloboditi normativnog pisanja tekstova za portal i time podržati istraživačko novinarstvo i kreativna autorska djela;
4. Uključiti kolektivne organizacije u edukacije i razmjenu informacija;
5. Preporukama instituta, RAK-a i strukovnih organizacija medijskim kućama stimulisati kreiranje kvalitetnih i kreativnih novinarskih sredina;
6. Oformiti kolektivnu organizaciju za novinarska i fotoreporterska kolektivna autorska prava kao vid pripreme za izmjene zakonskih regulativa koje će uslijediti;

7. Kreirati jedinstveni digitalni prostor za dijeljenje autorskih sadržaja, koji će omogućiti transparentno dijeljenje i gdje će se moći rješavati imovinskopравни odnosi autora i korisnika autorskih djela.

Andrijana Pisarević

Uloga medijskih sindikata i iskustva bh. medijskih profesionalaca

Sindikati medija niti se bave, niti imaju direktan uticaj na zaštitu autorskih prava novinara i drugih medijskih radnika. Zbog prirode posla kojim se bave radničke organizacije, kao i očigledno lošeg stanja u medijima, predmet zaštite medijskih sindikata uglavnom su radna prava novinara i drugih medijskih radnika, njihovi ugovori, plate i radno vrijeme, nezakoniti otkazi, izrabljivanje poslodavaca i vrlo često rad bez ikakve prijave, kao i druga srodna pitanja.

Međutim, to ne znači da se sindikat ni u kom slučaju ne bi mogao baviti zaštitom autorskih prava. Vezivno tkivo koje spaja ove dvije tačke ogleda se u ekonomskoj komponenti, a ona se manifestuje u krađi sadržaja koji ima svoju realnu vrijednost, kao i u obaranju cijene rada novinara.

Opšti stav je da ono što se objavi na internetu postaje *opštenarodna imovina*. Tako se često odnosimo prema tekstovima, fotografijama i videosnimcima i njihovim autorima. I to je obično tačno, jer nema efikasnih mehanizama koji bi spriječili krađu ili onome ko je ukrao automatski poslali račun. Autorska djela tako sa samo dva klika postaju svačija imovina, a sićušni potpis ispod teksta, ako ga uopšte i ima, daje slabiju utjehu samo novinarima. Sam čitalac rijetko će obratiti pažnju na to ko je zaista obavio sav posao.

Iako formalnopravno zaštićeni Zakonom o zaštiti autorskih i srodnih prava u BiH, autori i dalje uživaju zaštitu koja je samo deklarativnog karaktera, jer ozbiljnog djelovanja nema. Niko ne podnosi tužbe niti traži finansijsko obeštećenje za krađu autorskih prava jer su procesi dugi, skupi i neplodni, posebno ako ne znate ko stoji iza portala koji je ukrao sadržaj ili prosto nema finansijske mogućnosti da vas namiri jer ga vodi jedan čovjek iz svog dnevnog boravka. Iz svih ovih razloga, tekstovi i fotografije se *skidaju, šeruju i kače*, a da malo ko pomisli da li iza njih stoji autor čija se prava upravo tako narušavaju.

Dio kršenja autorskih prava bez problema se može nazvati krađom autorskih sadržaja, bilo da se radi o tekstu, fotografiji ili videosnimku, ali samo ukoliko bi se uzela u obzir materijalna vrijednost koju to djelo ima, dakle u kojoj mjeri je njen autor oštećen i ako se to može izraziti u adekvatnom finansijskom ekvivalentu. Međutim, to usložnjava problem.

Ako je poslodavac obavezan da novinaru ili drugom medijskom radniku obezbijedi neophodne uslove za rad i zakonom definisanu satnicu, kao i da mu isplati plate i uplati doprinose, nakon čega novinar ima obavezu da mu proizvede autorsko djelo, onda je logično da i onaj ko preuzima taj proizvod treba da snosi dio obaveza, odnosno plati preuzimanje njegovog sadržaja.

Postavlja se pitanje kome on to treba da plati. Novinaru ili kući za koju taj medijski radnik obavlja posao? Da bi se do odgovora došlo, moralo bi se uzeti u obzir da li je novinar frilenser ili stalno zaposlen i da li bi to plaćanje išlo onome na koga su autorska prava prenesena ili ostaje onome ko je njihov vlasnik, ili bi se tražilo neko treće rješenje. Po logici stvari, materijalna dobit vjerovatno bi u tom slučaju išla medijskoj kući na koju novinar prenosi svoja autorska prava, uz eventualni udio koji bi mogao ići novinaru jer je njegov *originalni proizvod* više puta prodavan.

Kada je u pitanju obaranje cijene rada, ono se najviše odrazilo na rast broja portala i novo rješenje za popunjavanje upražnjenog prostora u rubrikama, donoseći nam copy/paste novinarstvo. Opšte prepisivanje i preuzimanje sadržaja, bez ikakvog pitanja i dozvole, kao jednu od posljedica donosi nam nekontrolisano zatrpavanje medijskog prostora umnožavanjem potpuno istih informacija čiji je autor samo jedan, a koji od toga nema materijalnu korist.

Vjeruje se da se u BiH *vrti* oko 1.000 *njuz* portala, a da možda samo 30–50 njih ispunjava zahtjeve prave redakcije sa zaposlenim novinarima, snimateljima, urednicima i tako dalje. Onda dobijamo rezultat da se barem 950 njih bavi isključivo prenošenjem vijesti. To dalje znači da svaki u prosjeku preuzme od 50 do 200 tekstova i fotografija iza kojih stoje radnici malobrojnih redakcija što na svojim leđima nose teret kompletnog autorstva.

Samo prenošenje tekstova dio je svakodnevnice svakog portala, na koju smo manje-više svi pristali i koristimo ga, a kada se govori o kršenju autorskih prava, tu se mora napraviti jasna razlika između servisnih informacija, izvještaja i istraživačkih tema. Dok se izvještaji i servisne informacije i druge, dnevne teme ipak mogu prenositi uz navođenje izvora i linkovanje, istraživački tekstovi podliježu zaštiti autorskog novinarskog djela, o kojoj sami novinari često ne znaju baš ništa.

Kodeks za štampu i online medije Bosne i Hercegovine precizira koliko autorskog teksta se može preuzeti. On dopušta prenošenje manjih dijelova teksta, uz potpisivanje izvora i autora. Ako se preuzima više dijelova ili cijeli tekst i fotografija, onda se mora dobiti odobrenje autora ili medija. Jasno je da se to poštuje malo ili nimalo.

Razlozi se kriju i u needukovanosti i neznanju da je to tuđe intelektualno djelo koje se mora ispoštovati do kraja navođenjem imena autora i izvora. Postoji dosta nerazumijevanja u razlikovanju tekstova koji jesu i koji nisu zaštićeno novinarsko autorsko djelo. Nažalost, novinari često uopšte nisu obaviješteni o svojim pravima kao autori, ali ni kao oni koji koriste tuđe djelo u svom mediju.

Pukim kopiranjem, odnosno krađom tekstova, ako se radi bez dogovora, dozvole i, što da ne, plaćanja, mnogi novinari umjesto da stvaraju nove vrijednosti, zapravo najveći dio svog radnog vremena provode u prepisivanju tuđih. Radeći na kvantitetu, a ne na kvalitetu sadržaja, oni sami indirektno smanjuju svoje plate, i to dugoročno, pretvarajući se u prepisivače, umjesto u dobro plaćene autore.

Takva praksa donosi produženo obezvjeđivanje rada novinara koji traže vrijeme i resurse za stvaranje kvalitetnog autorskog teksta ili videopriloga, ali i dobre plate da bi pisali ekskluzivne vijesti ili istraživali različite teme. Smanjenje cijene rada novinara, njihovih plata, ali i drugih uslova rada svakako jeste tema kojom se sindikat bavi i kojom se mora baviti. U toj pojavi, između ostalih, krije se i uzročno-posljedična veza između profesionalnog rada i radnih prava novinara, odnosno slobode i plata za koje rade novinari.

Jer, kako drugačije objasniti krađu tekstova ili fotografija koje su napravili medijski uposlenici nego kao nezakonito oduzimanje imovine i pribavljanje materijalne koristi. Sve ono što se jednom novinaru ukrade, makar to uradio drugi novinar, oštećuje ga i ima svoju ekonomsku vrijednost.

Teorija govori da se autorska prava krše prije svega zbog neznanja i nesvjesnosti. Ovo drugo obično se odnosi na sadržaje na internetu i opšteprihvaćeni pristup da sve što se nađe tamo – svima stoji na raspolaganju za upotrebu. Postoje i *redakcije* koje svjesno prenose tuđe tekstove bez navođenja autora i izvora, odbijajući da ih potpišu, čak i na zahtjev.

Mnogo je teže kada se autorska prava krše namjerno. Povremena intervencija, u smislu insistiranja da se autor potpiše, i dalje ostaje na dobroj volji medija koji sadržaj preuzima. I na tome se obično staje.

Zabavljeni prenošenjem tuđih i agencijskih vijesti, nerijetko ne navodeći ni autora ni izvor, priličan broj vlasnika medija i urednika prihvatio je jeftiniju praksu preuzimanja tuđih, umjesto ulaganja sopstvenih kapaciteta u istraživanje i pisanje originalnih autorskih priča, zaboravljajući da se dugoročno potkopava kompletna struka.

Kada se vijest prekopira nekoliko stotina puta, sama priča gubi svoju snagu i ne donosi čitanost onome ko je zapravo i napisao, istražio ili otkrio, ali ni onome ko ju je prekopirao. Iz tog odnosa može proizaći samo šteta onome ko je uložio i ljudske kapacitete i materijalna dobra u stvaranje i koji zbog munjevitog kopiranja i prenošenja ne može izvući maksimum iz plasmana vijesti.

Zato je izrada jednog teksta s popratnim fotografijama za mnoge medije danas postala neisplativa, zbog čega su se okrenuli jeftinom prepakivanju postojećih sadržaja. Svaki novinar koji uložiti vrijeme i trud u pisanje istraživačke teme svjestan je da sve što radi pripada njemu i njegovoj redakciji samo nekoliko minuta od trenutka objave. Ovo dalje dovodi do gubljenja novinarskog identiteta, opšte degradacije jednog časnog poziva i ispunjavanja zahtjeva političkih elita koje ne biraju načine da eliminišu istraživačko novinarstvo.

Iako je u zakonima jasno definisano šta se smije, a šta ne smije raditi sa tuđim autorskim tekstovima, malo novinara uopšte zna za te odredbe. Još manje ih zna da upotrijebi mehanizme zaštite, da traži nadoknadu, odštetu, pa čak i da podnese tužbu protiv onoga ko ih je pokrao. Zato je edukacija novinara i urednika na ovom polju neophodna, i velika je šteta što se tome ne posvećuje gotovo nikakva pažnja.

PREPORUKE

1. Vlasnici i urednici medija morali bi na vidno mjesto istaći pravila preuzimanja tekstova, i to u formi upozorenja. Ovo je vjerovatno najjednostavnije portalima, jer se može postaviti automatski potpis ispod svakog teksta, zabraniti potpuno kopiranje sadržaja ili dozvoliti samo onoliko koliko taj medij odluči;
2. Novinari trebaju reagovati kada vide da su pokradeni i prijaviti lopova, posebno ako se u prenošenju izgubila identifikacija autora i medija koji je prvi objavio priču, jer je to trenutno jedini način da se spriječi obesmišljavanje autorstva. Odustajanje od procesuiranja i razmišljanje da je reagovanje na ovakve pojave komplikovano i bez rezultata predstavlja davanje kredita daljnjim krađama autorskih tekstova i prava na njih;

3. Zato je poželjno da novinar koji prepozna krađu svog autorskog djela slučaj prijavi Savjetu za štampu i online medije BiH i traži zaštitu svojih prava. Postoji nekoliko veoma konkretnih članova zakona koji ovim krađama staju ukraj. Precizno se navodi šta se može uzeti, koliko, kako se navodi izvor i kako se mora dobiti dozvola autora za tekst, čak i uz potpis autora;
4. Ukoliko se druga strana ogлуši na reagovanja Savjeta, novinar i medij koji su pokradeni trebali bi da traže pravdu na sudu, i to tako što će se prvo poslati odštetni zahtjev i pokušati izvući mirno, vansudsko rješenje. Prije svega, potrebno je tražiti dodavanje autora, izvora i izvinjenje. Tek onda, ako se ne postigne vansudska nagodba, treba ići na sud.